

NOTATKA / NOTE

## Chrząszcze (Insecta: Coleoptera) wyrobisk dawnej cegielni w Osieku nad Notecią (NW Polska)

Beetles (Insecta: Coleoptera) of clay pits of the former brickyard in Osiek nad Notecią (NW Poland)

Rafał RUTA<sup>1</sup>, Andrzej MELKE<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Zakład Bioróżnorodności i Taksonomii Ewolucyjnej, Uniwersytet Wrocławski, Przybyszewskiego 65, 51-148 Wrocław, Poland, e-mail: rafal.ruta@uw.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8515-2385

<sup>2</sup> św. Stanisława 11/5, 62-800 Kalisz

KEY WORDS: anthropogenic habitats, Kotuń, Mikstat, Wałcz, Wielkopolska-Kujawy Lowland, Pomeranian Lake District, new records.

Wyrobiska pozostałe po eksploatacji różnych surowców mineralnych, w tym np. piasku, żwiru, czy glin stanowią interesujące siedliska szeregu owadów (MAZUR 2006, SIENKIEWICZ i STANIEC 2006, ŻURAWLEW i in. 2021). Publikacje skupiające się na koleopterofaunie takich obiektów są nieliczne, co spowodowało nas do zestawienia informacji o chrząszczach zebranych w wyrobiskach cegielni w Osieku nad Notecią (Tab.) (UTM: XU58; 53.1226°, 17.2801°; Nizina Wielkopolsko-Kujawska według regionalizacji przyjętej w Katalogu Fauny Polski) w czasie wizyt 3 V 2012 i 1 V 2014. Wyrobiska zlokalizowane są na północnym skłonie Pradoliny Noteci, w sąsiedztwie kompleksu leśnego Dębowej Góry, na południowy wschód od rezerwatu przyrody Zielona Góra. Wyrobiska są dość płytkie, ich dno zajmują zbiorniki wodne, a zbocza porasta niska roślinność zielna (Ryc. 1). Chrząszcze łowiono przy użyciu czerpaka entomologicznego, niewielkiego sitka (w przypadku owadów wodnych) oraz na upatrzonego. Informację o jednym gatunku chrząszcza z omawianego stanowiska opublikowano we wcześniejszej notatce (RUTA 2012).

Dodatkowo w tabeli uwzględniono dane zebrane przez pierwszego autora podczas krótkich wizyt w obiektach o podobnym charakterze, tzn. wyrobiskach cegielni: w Kotuniu (UTM: XU18; 53.1319°, 16.6481°; obserwacje z 30 IV 2001), w Mikstacie (UTM: YT01; 51.5291°, 17.9535°; 24 IV 2009) i w Wałczu (UTM: WV90; 53.2667°, 16.4958°; 4 IV 2000 i 17 V 2009) (Tab.). Dwa pierwsze obiekty znajdują się na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, ostatni – na Pojezierzu Pomorskim.

**Tab.** Wykaz chrząszczy stwierdzonych w wyrobiskach dawnych cegielni.

**Table.** A list of beetles recorded in the clay pits of former brickyards.

Takson / Taxon	Wyrobiska / Clay pits			
	Osiek	Kotuń	Mikstat	Wałcz
<b>Sphaeriusidae</b> <i>Sphaerius acaroides</i> J. WALTZ, 1838	5	-	45	-
<b>Carabidae</b> <i>Bembidion articulatum</i> (PANZER, 1796)	3	-	-	-
<i>Cicindela hybrida</i> LINNAEUS, 1758	1	-	-	-
<i>Dyschirius</i> sp.	1	-	-	-
<i>Elaphrus riparius</i> (LINNAEUS, 1758)	1	-	-	-
<i>Omophron limbatum</i> (FABRICIUS, 1777)	1	-	1	1
<b>Dytiscidae</b> <i>Hydroglyphus geminus</i> (FABRICIUS, 1792)	-	-	-	2
<i>Hydroporus planus</i> (FABRICIUS, 1782)	-	-	-	2
<i>Hydroporus striola</i> (L. GYLLENHAL, 1826)	-	-	-	1
<i>Hyphydrus ovatus</i> (LINNAEUS, 1761)	1	-	-	-
<b>Helophoridae</b> <i>Helophorus aquaticus</i> (LINNAEUS, 1758)	-	1	-	3
<i>Helophorus granularis</i> (LINNAEUS, 1760)	-	4	-	2
<i>Helophorus minutus</i> FABRICIUS, 1775	1	1	-	3

<b>Hydrochidae</b> <i>Hydrochus brevis</i> (J.F.W. HERBST, 1793)	1	-	-	-
<b>Hydrophilidae</b> <i>Enochrus testaceus</i> (FABRICIUS, 1801)	1	-	-	-
<i>Helophares obscurus</i> (O.F. MÜLLER, 1776)	-	-	1	-
<i>Laccobius minutus</i> (LINNAEUS, 1758)	7	-	5	3
<b>Hydraenidae</b> <i>Limnebius parvulus</i> (J. F. W. HERBST, 1797)	-	-	-	1
<i>Ochthebius minimus</i> (FABRICIUS, 1792)	-	-	1	-
<b>Staphylinidae</b> <i>Acylophorus glaberrimus</i> (HERBST, 1784)	1	-	-	-
<i>Aleochara brevipennis</i> GRAVENHORST, 1806	1	-	-	-
<i>Alianta incana</i> (ERICHSON, 1837)	1	-	-	-
<i>Bledius opacus</i> (BLOCK, 1799)	9	-	-	-
<i>Bledius tricornis</i> (HERBST, 1784)	2	-	-	-
<i>Carpelimus obesus</i> (KIESENWETTER, 1844)	1	-	-	-
<i>Falagria caesa</i> ERICHSON, 1837	1	-	-	-
<i>Lesteva longoelytrata</i> (GOEZE, 1777)	1	-	-	-
<i>Ocyusa maura</i> (ERICHSON, 1837)	1	-	-	-
<i>Philonthus quisquiliarius</i> (GYLLENHAL, 1810)	5	-	-	-
<i>Stenus biguttatus</i> (LINNAEUS, 1758)	4	-	-	-
<i>Stenus comma</i> LECONTE, 1863	3	-	-	-
<i>Stenus incrassatus</i> ERICHSON, 1839	1	-	-	-
<i>Tachyusa objecta</i> MULSANT et REY, 1870	1	-	-	-
<i>Thinonoma atra</i> (GRAVENHORST, 1806)	2	-	-	-
<b>Byrrhidae</b> <i>Cytilus sericeus</i> (J.R. FORSTER, 1771)	1	-	-	-
<i>Lamprobyrrhulus nitidus</i> (SCHALLER, 1783)	1	-	-	1
<b>Dryopidae</b> <i>Dryops auriculatus</i> (GEOFFROY in A.F. FOURCROY, 1785)	1	-	-	-
<b>Limnichidae</b> <i>Limnichus sericeus</i> (C. DUFTSCHMID, 1825)	-	1	-	-
<b>Heteroceridae</b> <i>Augyles hispidulus</i> (H. KIESENWETTER, 1843)	-	-	1	-
<i>Heterocerus fenestratus</i> (C.P. THUNBERG, 1784)	1	-	-	-
<b>Latridiidae</b> <i>Enicmus transversus</i> (OLIVIER, 1790)	1	-	-	-

<b>Chrysomelidae</b> <i>Donacia cinerea</i> J.F.W. HERBST, 1784	1	-	-	-
<b>Brentidae</b> <i>Protapion trifolii</i> (LINNAEUS, 1768)	1	-	-	-
<i>Stenopterapion tenue</i> (W. KIRBY, 1808)	1	-	-	-
<b>Curculionidae</b> <i>Hypera postica</i> (L. GYLLENHAL, 1813)	1	-	-	-
<i>Ceutorhynchus obstrictus</i> (Th. MARSHAM, 1802)	1	-	-	-
<b>Łączna liczba gatunków / Total number of species</b>	36	4	6	10

Chrzęszcze stwierdzone w badanych wyrobiskach to w większości gatunki szeroko rozpowszechnione w Polsce. *Omophron limbatum* znajduje się na czerwonej liście zwierząt zagrożonych w Polsce (PAWŁOWSKI i in. 2002) w kategorii NT, a do gatunków rzadko obserwowanych należy *Sphaerius acaroides* (RUTA 2012). Gatunki typowe dla gliniastych brzegów zbiorników wodnych, jak *Bledius opacus*, *B. tricornis* i *Limnichus sericeus* są rzadko notowane w północno-zachodniej Polsce. Najbardziej interesującym gatunkiem zebranych w Osieku jest *Tachyusa objecta* – chrząszcz łowiony w Polsce sporadycznie, nieznanym dotąd z zachodniej części kraju (BURAKOWSKI i in. 1981), wykazany na podstawie materiałów sprzed kilkudziesięciu lat z Krościenka nad Dunajcem (TENENBAUM 1931), Podkowy Leśnej (TENENBAUM 1937) i okolic Przemyśla (PAŚNIK 2006).

Wyrobiska w Osieku stanowią pozostałość po kilku obiektach, które działały na niewielkim obszarze przez ok. 200 lat – najstarsza wzmianka o cegielni w omawianym rejonie znana jest z przełomu XVIII i XIX w. (Ryc. 2). Inne obiekty wzmiankowane w niniejszej pracy są młodsze – cegielnia w Kotuniu działała od III ćwierci XIX w., a cegielnie w Mikstacie i Wałczu rozpoczęły działalność w XX w. Mimo że dane z obiektów innych niż wyrobiska w Osieku są bardzo skromne, można zauważyć, że niektóre gatunki, np. *Omophron limbatum* i przedstawiciele Hydrophilidae zostały znalezione na różnych stanowiskach, co wskazuje na swoisty charakter koleopterofauny omawianych siedlisk.

Podlegające sukcesji wyrobiska gliny stanowią zróżnicowane siedliska dla szeregu gatunków chrząszczy. Z tego powodu mogą one mieć wysokie walory przyrodnicze, które należy brać pod uwagę planując ewentualną rekultywację tych obiektów. Cegielnie, zwłaszcza w XIX w., były jednymi z najliczniejszych obiektów przemysłowych, lokalizowano je niemal wszędzie tam, gdzie znajdowały się złoża odpowiednich surowców. Do dziś przetrwały jedynie relikty towarzyszących tym zakładom odkrywek, a ich liczba

systematycznie spada. Zależności między składem fauny a historią wyrobisk, długością czasu jaki upłynął od zakończenia wydobywania i charakterem ich otoczenia

(np. bliskością naturalnych obiektów, z których mogła nastąpić kolonizacja wyrobisk) mogą być interesującym tematem szerszej zakrojonych badań.



Ryc. 1. Widok wyrobisk cegielni od południa (u góry) i od północy (na dole), 1 V 2014, fot. R. RUTA.

Fig. 1. View of clay pits from the south (top) and from the north (bottom), 1 V 2014, photo R. RUTA.



Ryc. 2. Mapa SCHROETTERA z zaznaczoną cegielnią (strzałka) w badanym rejonie. Źródło: Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, Karte von den Provinzen Litthauen, Ost und West Preussen und dem Netz Distrikte, sygn. Kart\_N\_1020, arkusz 117.

Fig. 2. SCHROETTER'S map with marked brickyard (an arrow) in the studied area. Source: Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, Karte von den Provinzen Litthauen, Ost und West Preussen und dem Netz Distrikte, pressmark Kart\_N\_1020, sheet 117.

## Podziękowania

Dziękujemy Markowi WANATOWI za oznaczenie Curculionoidea, Czesławowi GRENIOWI i Markowi PRZEWOŹNEMU za oznaczenie chrząszczy wodnych oraz Radosławowi PLEWIE za oznaczenie Latridiidae. Katarzynie ŻUK dziękujemy za pomoc w pracach terenowych. Bibliotece Państwowej w Berlinie (Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz) dziękujemy za zgodę na wykorzystanie skanu mapy. Anonimowemu recenzentowi dziękujemy za cenne uwagi dotyczące wcześniejszej wersji pracy.

## PIŚMIENNICTWO

- BURAKOWSKI B., MROCKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1981. Chrząszcze Coleoptera, Kusakowate – Staphylinidae, część 3. Katalog Fauny Polski, **23** (7): 1-330.
- MAZUR M. A. 2006. Apionidae (Coleoptera: Curculionoidea) siedlisk kserotermicznych Śląska Opolskiego. Wiadomości Entomologiczne, **25** (Supl. 2): 159-162.
- PAŚNIK G. 2006. A revision of the World species of the genus *Tachyusa* ERICHSON, 1837 (Coleoptera, Staphylinidae: Aleocharinae). Zootaxa, **1146**: 1-152.
- PAWŁOWSKI J., KUBISZ D., MAZUR M. 2002. Coleoptera Chrząszcze. (pp. 88-110) [In:] GŁOWACIŃSKI Z. (ed.): Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- RUTA R. 2012. Nowe stanowiska *Sphaerius acaroides* WALTZ, 1838 w zachodniej Polsce (Coleoptera: Myxophaga: Sphaeriidae). Wiadomości Entomologiczne, **31** (4): 288-289.
- SIENKIEWICZ P., STANIEC B. 2006. Nowe dane o występowaniu gatunków z rodzaju *Dyschirius* BON. (Coleoptera: Carabidae) w środkowo-wschodniej Polsce z uwzględnieniem związanych z nimi kusakowatych z rodzaju *Bledius* LEACH (Coleoptera: Staphylinidae). Wiadomości Entomologiczne, **25** (2): 69-78.
- TENENBAUM Sz. 1931. Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy, oraz nowe stanowiska gatunków dawniej podawanych. V. Fragmenta Faunistica, **1**: 329-359.
- TENENBAUM Sz. 1937. Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy, VII. Polskie Pismo Entomologiczne, **14-15**: 336-345.
- ŻURAWLEW P., TOŃCZYK G., MIKOŁAJCZUK P., BUCZYŃSKI P., PRZEWOŹNY M. 2021. Materiały do poznania owadów wodnych (Ephemeroptera, Plecoptera, Hemiptera: Heteroptera) powiatu pleszewskiego (Nizina Wielkopolsko-Kujawska). Przegląd Przyrodniczy, **32** (1): 70-80.

Wpłynęło: 3 czerwca 2022  
Zaakceptowano: 23 czerwca 2022